

Φάκελος Ελληνοτουρκικά:

Από την Γαλάζια Πατρίδα στο Ανώτατο Συμβούλιο Συνεργασίας

ΑΣΦΑΛΕΙΑ & ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

**Αλέξανδρος ΔΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, Πέτρος ΛΙΑΚΟΥΡΑΣ,
Κώστας ΥΦΑΝΤΗΣ & Κωνσταντίνος ΦΙΛΗΣ**

Φάκελος Ελληνοτουρκικά:

Από την Γαλάζια Πατρίδα στο Ανώτατο Συμβούλιο Συνεργασίας

Copyright © 2023 | All Rights Reserved

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ & ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (ΕΛΙΑΜΕΠ)

Βασιλίσσης Σοφίας 49, 10676, Αθήνα

Τηλ.: 210 7257 110 | Fax: 210 7257 114 | www.eliamep.gr | eliamep@eliamep.gr

Το ΕΛΙΑΜΕΠ ενθαρρύνει τον ανοιχτό, πλουραλιστικό διάλογο στη βάση επιχειρημάτων και δεδομένων. Οι απόψεις που διατυπώνονται από συνεργάτες του ΕΛΙΑΜΕΠ εκφράζουν αποκλειστικά τους συγγραφείς τους και δεν δεσμεύουν το Ίδρυμα.

Σημείωση: Στο παρόν κείμενο συγκεντρώσαμε τρία άρθρα με τίτλους *Πίσω από το δόγμα της "Γαλάζιας Πατρίδας"* (18.06.2023), *Σταθμίζοντας τα δεδομένα στον δρόμο προς τη Χάγη* (30.07.2023) και *Ποιόν συμφέρει το αδιέξοδο στα ελληνοτουρκικά;* (10.09.2023), που συνυπέγραψαν οι τέσσερις συγγραφείς και δημοσιεύθηκαν στη εφημερίδα 'Καθημερινή'.

Φωτογραφία εξωφύλλου: Shutterstock

Αλέξανδρος ΔΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Αντιναύαρχος (ε.α) Π.Ν, επίτιμος Διοικητής ΣΕΘΑ, πρώην Σύμβουλος Εθνικής Ασφαλείας του Πρωθυπουργού, Ειδικός Σύμβουλος ΕΛΙΑΜΕΠ

Πέτρος ΛΙΑΚΟΥΡΑΣ

Καθηγητής Διεθνούς Δικαίου, Διευθυντής του Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Σπουδές», Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Κώστας ΥΦΑΝΤΗΣ

Καθηγητής Διεθνών Σχέσεων και Διευθυντής του ΙΔΙΣ, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Κωνσταντίνος ΦΙΛΗΣ

Διευθυντής Ινστιτούτου Διεθνών Υποθέσεων και αναπληρωτής καθηγητής του Αμερικανικού Κολλεγίου Ελλάδος

Περίληψη

Πίσω από το δόγμα της “Γαλάζιας Πατρίδας”

- Η ανάπτυξη των τεχνικών δυνατοτήτων αντλήσεως πετρελαίου στον θαλάσσιο χώρο, η ανακάλυψη και εκμετάλλευση του κοιτάσματος του Πρίνου στο Αιγαίο και οι διεργασίες για τη νέα Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας σήμαναν συναγερμό στις τουρκικές πολιτικο-στρατιωτικές ελίτ.
- Η «Γαλάζια Πατρίδα» έχει καταστεί το θεμέλιο του τουρκικού περιφερειακού ακτιβισμού.
- Η Τουρκία δεν βλέπει πλέον τον εαυτό της ως περιφέρεια (του δυτικού χώρου), αλλά ως κέντρο σε ένα μεγάλο και κρίσιμο γεωπολιτικό σύστημα. Το ιδεολόγημα της «Γαλάζιας Πατρίδας» αποτελεί την ενοποίηση σε ένα ολιστικό σχέδιο των κατά καιρούς τουρκικών διεκδικήσεων και εντάσσεται στην προβολή της νεοοθωμανικής ατζέντας.
- Το όραμα της «Γαλάζιας Πατρίδας» είναι διηπειρωτικό, αν όχι παγκόσμιο. Αφορά στη μεθόδευση της επανάκαμψης της σύγχρονης Τουρκίας στους ευρύτερους γεωγραφικούς χώρους όπου ιστορικά επιδρούσε ή κυριαρχούσε η Οθωμανική Αυτοκρατορία.
- Η ιστορική θεμελίωση του δόγματος είναι η άποψη ότι για να ανακτήσει η Τουρκία τη θέση που της αξίζει, πρέπει να αποκτήσει θαλάσσια ισχύ.
- Το διακύβευμα για την Ελλάδα είναι θεμελιώδες, γιατί στρέφεται κατά των ζωτικών της συμφερόντων. Δυνητικά την αποκόπτει από την Ανατολική Μεσόγειο, της αρνείται κάθε δικαίωμα σε θαλάσσιες ζώνες ανατολικά του 25ου μεσημβρινού και ουσιαστικά υπάγει τα ελληνικά νησιά στη θαλάσσια δικαιοδοσία της Τουρκίας. Η «Γαλάζια Πατρίδα» εμπεριέχει, ιδεολογικοποιεί και μετεξελίσσει το *casus belli*.
- Η Τουρκία έχει την υποχρέωση να διαπραγματευθεί την οριοθέτηση είτε με συμφωνία είτε με δικαστική διευθέτηση. Το Διεθνές Δικαστήριο έχει τονίσει ότι όπου επικαλύπτονται οι προβολές των ακτών, δεν επιτρέπονται μονομερείς οριοθετήσεις για την άσκηση κυριαρχικών δικαιωμάτων. Η κατάθεση συντεταγμένων ή χαρτών δεν συνιστά ουσιαστικό τίτλο οριοθέτησης ούτε έχει εγγενή νομική ισχύ, απλώς καταδεικνύει τις αξιώσεις και το εύρος τους, όπως το κατανοεί κάθε κράτος μεμονωμένα.

Η ανάπτυξη των τεχνικών δυνατοτήτων αντλήσεως πετρελαίου στον θαλάσσιο χώρο, η ανακάλυψη και εκμετάλλευση του κοιτάσματος του Πρίνου στο Αιγαίο και οι διεργασίες για τη νέα Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας σήμαναν συναγερμό στις τουρκικές πολιτικο-στρατιωτικές ελίτ.

Έκτοτε, η τουρκική στρατηγική έναντι της Ελλάδας εστιάστηκε στο «σπάσιμο αυτού του κλοιού» και στη διεκδίκηση του μισού Αιγαίου Πελάγους. [...] η «Γαλάζια Πατρίδα» έχει ως βασικό αλλά όχι μοναδικό εκφραστή τον Ερντογάν και θεωρείται το θεμέλιο του τουρκικού περιφερειακού ακτιβισμού.

ΒΑΣΙΚΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΤΗΣ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ της σημερινής Τουρκίας είναι ο θαλάσσιος χώρος. Εντούτοις, η θάλασσα δεν ήταν ποτέ μεταξύ των κρίσιμων στρατηγικών προτεραιοτήτων της ύστερης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ούτε της κεμαλικής Τουρκίας των πρώτων χρόνων, γι' αυτό και παρά την οριστική απώλεια των νησιών του Αιγαίου, η Λωζάννη είχε θεωρηθεί και αντιμετωπιστεί αρχικά ως επιτυχία και είχε προβληθεί στο εσωτερικό ως τέτοια. Αυτό οφειλόταν σε σημαντικό βαθμό και στην ιστορική ταυτότητα του τουρκικού έθνους ως κατά βάσιν χερσαίου. Ακόμη και ο νομαδικός χαρακτήρας των Οθωμανών εξελίχθηκε σε εγκατεστημένο αγροτοκτηνοτροφικό και η επιδίωξη της θαλάσσιας κυριαρχίας με τη χρησιμοποίηση κατά κύριο λόγο μουσουλμάνων πειρατών υπήρξε εφήμερη και διακόπηκε με τη Ναυμαχία της Ναυπάκτου [1571]. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1970, όμως, αυτό άρχισε να αλλάζει. Η ανάπτυξη των τεχνικών δυνατοτήτων αντλήσεως πετρελαίου στον θαλάσσιο χώρο, η ανακάλυψη και εκμετάλλευση του κοιτάσματος του Πρίνου στο Αιγαίο και οι διεργασίες για τη νέα Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας σήμαναν συναγερμό στις τουρκικές πολιτικο-στρατιωτικές ελίτ. Ξαφνικά, η Τουρκία άρχισε να «ασφυκτιά» από την ελληνική κυριαρχία στα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου και των Δωδεκανήσων. Έκτοτε, η τουρκική στρατηγική έναντι της Ελλάδας εστιάστηκε στο «σπάσιμο αυτού του κλοιού» και στη διεκδίκηση του μισού Αιγαίου Πελάγους.

Η «Γαλάζια Πατρίδα» προβάλλεται ως υπόβαθρο γεωπολιτικών διεκδικήσεων και γρήγορα γίνεται εξαιρετικά δημοφιλής στις τάξεις των τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων. Από το 2006 ανώτατοι αξιωματικοί του τουρκικού πολεμικού ναυτικού υιοθετούν και χρησιμοποιούν τον όρο «Γαλάζια Πατρίδα» για να υποδηλώσουν την ανάγκη η Τουρκία να διεκδικήσει και να υπερασπιστεί μια μεγάλη σε εύρος Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ), αμφισβητώντας a priori την ελληνική κυριαρχία και τα ελληνικά και κυπριακά κυριαρχικά δικαιώματα στο Αιγαίο και στην Ανατολική Μεσόγειο. Την ίδια στιγμή, απορρίπτεται επί της αρχής η δικαιοδοσία των διεθνών δικαιοδοτικών οργάνων και άρα η δυνατότητα δικαστικής επίλυσης της ελληνοτουρκικής διαφοράς.

Θα περάσει περίπου μία δεκαετία πριν «κατοχυρωθεί» ως θεωρητικό πλαίσιο με στρατηγικές διαστάσεις στο επιχειρησιακό πλαίσιο μιας μεγάλης ναυτικής άσκησης το 2019. Η άσκηση Mavi Vatan 2019 έλαβε χώρα στη Μαύρη Θάλασσα, στο Αιγαίο και στην Ανατολική Μεσόγειο σε μια εντυπωσιακή επίδειξη επιχειρησιακών ικανοτήτων του τουρκικού πολεμικού ναυτικού. Έκτοτε, η «Γαλάζια Πατρίδα» έχει ως βασικό αλλά όχι μοναδικό εκφραστή τον Ερντογάν και θεωρείται το θεμέλιο του τουρκικού περιφερειακού ακτιβισμού, ασκώντας επίδραση στις τουρκικές στρατιωτικές, πολιτικές, οικονομικές, αλλά και σε μεγάλη μερίδα των ακαδημαϊκών ελίτ. Επιπλέον, για τον Τούρκο πρόεδρο είναι μια ευνοϊκή και άκρως αποτελεσματική πλατφόρμα που του επιτρέπει να σταθεροποιεί τη συμμαχία του με την εθνικιστική Ακροδεξιά στο εσωτερικό και να εγκλωβίζει την αντιπολίτευση σε μια συζήτηση από την οποία μόνο αυτός κερδίζει πολιτικά, καθώς δεν αφήνει περιθώριο αμφισβήτησης του «οράματός» του για τη «Νέα Τουρκία». Καθίσταται έτσι ο πιο «πατριώτης» ανάμεσα στους «πατριώτες».

Ο «αιώνας της Τουρκίας»

Το ιδεολόγημα της «Γαλάζιας Πατρίδας» αποτελεί την ενοποίηση σε ένα ολιστικό σχέδιο των κατά καιρούς τουρκικών διεκδικήσεων και εντάσσεται στην προβολή της νεοοθωμανικής ατζέντας του Ερντογάν. Αφορά στη μεθόδευση της επανάκαμψης της σύγχρονης Τουρκίας στους ευρύτερους γεωγραφικούς χώρους όπου ιστορικά επιδρούσε και κυριαρχούσε ή διεκδικούσε την ηγεμονία η Οθωμανική Αυτοκρατορία. Η «Γαλάζια Πατρίδα» υπερκαλύπτεται ήδη από τον «αιώνα της Τουρκίας», που είναι ο μεγεθυντικός φακός του τουρκικού εθνικισμού. Είναι εξάλλου γνωστό ότι ο Ερντογάν έστρεψε την

Το ιδεολόγημα της «Γαλάζιας Πατρίδας» αποτελεί την ενοποίηση σε ένα ολιστικό σχέδιο των κατά καιρούς τουρκικών διεκδικήσεων και εντάσσεται στην προβολή της νεοοθωμανικής ατζέντας. Αφορά στη μεθόδευση της επανάκαμψης της σύγχρονης Τουρκίας στους ευρύτερους γεωγραφικούς χώρους όπου ιστορικά επιδρούσε και κυριαρχούσε ή διεκδικούσε την ηγεμονία η Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Η ιστορική θεμελίωση του δόγματος είναι η άποψη ότι για να ανακτήσει η Τουρκία τη θέση που της αξίζει, πρέπει να αποκτήσει θαλάσσια ισχύ. Κύριο εμπόδιο στην υλοποίησή της αποτελούν τα κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδας και της Κύπρου, γι' αυτό και στρέφεται καταρχάς ολοκληρωτικά εναντίον τους.

παραδοσιακή κατεύθυνση του κεμαλισμού από την Ευρώπη κυρίως (ειδικά κατά τον Ψυχρό Πόλεμο) προς τον μουσουλμανικό κόσμο, αλλά και την Ασία, τόσο πολιτιστικά όσο και γεωπολιτικά, ακόμη και οικονομικά.

Στην περίοδο Ερντογάν, ειδικά από το 2013 και μετά, η στρατηγική της χώρας του απέκτησε «ευρασιατική» χροιά. Η Τουρκία δεν έβλεπε τον εαυτό της πλέον ως περιφέρεια (του δυτικού χώρου), αλλά ως κέντρο σε ένα μεγάλο και κρίσιμο γεωπολιτικό σύστημα. Δεν της αρκούσε να είναι περιφερειακή δύναμη, αλλά ήθελε να επιβληθεί ως διαπεριφερειακή μεγάλη δύναμη. Ο πρώην πρωθυπουργός και υπουργός εξωτερικών Νταβούτογλου, με το γνωστό θεωρητικό πόνημα περί στρατηγικού βάθους, απέδιδε την παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στην απώλεια ελέγχου των θαλασσών και επισήμανε ότι γι' αυτόν τον λόγο η Τουρκία θα έπρεπε να εξασφαλίσει συνεχή και ενεργό παρουσία πολεμικού και εμπορικού στόλου από τη Μαύρη μέχρι την Ερυθρά Θάλασσα, μετέπειτα δε, επεξέτεινε την παρουσία αυτή μέχρι τον Ινδικό Ωκεανό. Μάλιστα, σε σχετική αποστροφή του, είχε αναφέρει πως οι τουρκικές κυβερνήσεις οι οποίες κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου άφησαν τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου στα χέρια των Ελλήνων ήταν ασυγχώρητες.

Ο Νταβούτογλου έβλεπε την Ανατολία ως κόμβο μεταξύ Ευρώπης, Αφρικής και Ασίας. Η Ανατολική Μεσόγειος διαδραματίζει παρόμοιο ρόλο στη «Γαλάζια Πατρίδα», καθώς εκτείνεται μεταξύ της λεκάνης της Μεσογείου, της Μέσης Ανατολής και του χώρου του Ινδο-Ειρηνικού. Αν και αρχικά θεωρήθηκε από εξωτερικούς παρατηρητές ότι αποτελεί έκφραση των τουρκικών διεκδικήσεων επί των ενεργειακών αποθεμάτων στην Ανατολική Μεσόγειο, το όραμα της «Γαλάζιας Πατρίδας» είναι διηπειρωτικό, αν όχι παγκόσμιο. Η εκμετάλλευση των φυσικών πόρων είναι μόνο ένα μέρος του σχεδίου, του οποίου απώτερος στόχος είναι ο έλεγχος των ανατολικών θαλάσσιων οδών διαμετακόμισης προς την Ευρώπη. Η ιστορική θεμελίωση του δόγματος είναι η άποψη ότι για να ανακτήσει η Τουρκία τη θέση που της αξίζει, πρέπει να αποκτήσει θαλάσσια ισχύ. Κύριο εμπόδιο στην υλοποίησή της αποτελούν τα κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδας και της Κύπρου, γι' αυτό και στρέφεται καταρχάς ολοκληρωτικά εναντίον τους.

Η επιχειρησιακή διάσταση

Εκτός από τη θεωρητική της διάσταση, η «Γαλάζια Πατρίδα» νοηματοδοτείται και στο επιχειρησιακό επίπεδο. Η Τουρκία, πέρα από τη διεκδίκηση μιας τεράστιας ΑΟΖ, «βλέπει» τη διασύνδεση με τους γεωπολιτικούς χώρους εκτός της Ανατολικής Μεσογείου. Έτσι, έχει στρατιωτικές εγκαταστάσεις και παρουσία στο Κατάρ, στη Λιβύη, στη Σομαλία, στη Συρία, στο Ιράκ και βεβαίως υπάρχουν τα στρατεύματα κατοχής στην Κύπρο. Τα τελευταία 10 χρόνια έχει αποκτήσει και χρησιμοποιεί δικά της ερευνητικά σκάφη και γεωτρύπανα χωρίς να έχει ανάγκη την τεχνολογία και τις ικανότητες τρίτων. Το πιο σημαντικό, όμως, είναι το ναυπηγικό πρόγραμμα του τουρκικού πολεμικού ναυτικού, που βρίσκεται σε εξέλιξη και στοχεύει να καλύψει τις ανάγκες του δόγματος με εθνικά μέσα και πόρους. Πάνω από 15 σύγχρονες μονάδες θα ενταχθούν στο τουρκικό ναυτικό μέχρι το 2027, εκτός από τα γερμανικής κατασκευής υποβρύχια, το ελικοπτεροφόρο Anadolu (που τόσο «έπαιξε» στην προεκλογική καμπάνια του προέδρου) και τα αεροσκάφη ναυτικής συνεργασίας. Η Τουρκία εν ολίγοις εκσυγχρονίζει το πολεμικό της ναυτικό και χτίζει ικανότητες προβολής ναυτικής ισχύος. Ο Αλφρεντ Μαχάν ξαναγίνεται επίκαιρος.

Τούρκοι αναλυτές με τους οποίους επικοινωνήσαμε επέμειναν πως η Άγκυρα δεν θα προχωρήσει –πλην τουρκολιβυκού μνημονίου το οποίο θέλει να διατηρήσει με νύχια και με δόντια– στην υλοποίησή της, αλλά μέσω της «Γαλάζιας Πατρίδας» προβάλλει με

Εκτός από τη θεωρητική της διάσταση, η «Γαλάζια Πατρίδα» νοηματοδοτείται και στο επιχειρησιακό επίπεδο. Η Τουρκία, πέρα από τη διεκδίκηση μιας τεράστιας ΑΟΖ, «βλέπει» τη διασύνδεση με τους γεωπολιτικούς χώρους εκτός της Ανατολικής Μεσογείου.

Εύλογα το διακύβευμα για την Ελλάδα είναι θεμελιώδες, γιατί στρέφεται κατά των ζωτικών της συμφερόντων. Δυνητικά την αποκόπτει από την Ανατολική Μεσόγειο, της αρνείται κάθε δικαίωμα σε θαλάσσιες ζώνες ανατολικά του 25ου μεσημβρινού και ουσιαστικά υπάγει τα ελληνικά νησιά στη θαλάσσια δικαιοδοσία της Τουρκίας.

Η «Γαλάζια Πατρίδα» εμπεριέχει, ιδεολογικοποιεί και μετεξελίσσει το casus belli.

σαφήνεια τις κόκκινες γραμμές της σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο. Οι οποίες, πάντως, αποδείχθηκαν «ευέλικτες» και τρωτές όταν η Τουρκία δεν μπόρεσε να αντιδράσει στην ελληνοαιγυπτιακή συμφωνία οριοθέτησης. Επομένως, λόγω του μαξιμαλισμού της και της αντίθεσης και άλλων περιφερειακών δρώντων, δεν είναι απολύτως υπερασπίσιμη. Όταν όμως απεικονίζεται στον χάρτη της «Γαλάζιας Πατρίδας», το σύνολο των διεκδικήσεων της γείτονος, που συνενώνονται κάτω από τη μεγάλη ιδέα του «τουρκικού αιώνα», ακόμη και αν έξι στους δέκα Τούρκους την αγνοούν ως έννοια, εν τέλει αντιλαμβάνονται ως εχθρούς/αντιπάλους όσους εμποδίζουν την αδιατάρακτη εφαρμογή της.

Οι κίνδυνοι

Για την Ελλάδα και την Κυπριακή Δημοκρατία, το μεγάλο ερώτημα είναι αν η «Γαλάζια Πατρίδα» είναι ένα αδιαπραγμάτευτο ιδεολογικό πρόταγμα ή μία περισσότερο ευέλικτη γεωστρατηγική προτίμηση, που μπορεί να είναι ανοιχτή σε προσαρμογές στο πλαίσιο μιας περιφερειακής διευθέτησης, αντικείμενο εν τέλει αμοιβαία ανεκτών συμβιβασμών. Στην πρώτη περίπτωση, τα περιθώρια συνεννόησης και διαπραγματεύσεως με την τουρκική πλευρά είναι ελάχιστα. Η «Γαλάζια Πατρίδα» είναι πρωτίστως, αν όχι αποκλειστικά, μια απόλυτη απόρριψη των ελληνικών και κυπριακών νομικών θέσεων και ένας σφετερισμός κυριαρχικών δικαιωμάτων, ακόμη και κυριαρχίας του Ελληνισμού. Είναι ακόμη μια επιθετική απάντηση στον «νόμο Μανιάτη» και στον «Χάρτη της Σεβίλλης», παρότι ο δεύτερος δεν αποτελεί επίσημη ελληνική θέση, καθώς και στις διάφορες πολυμερείς περιφερειακές πρωτοβουλίες, οι οποίες θεωρεί πως αποσκοπούν στην περιθωριοποίησή της. Έχοντας, λοιπόν, ως βάση τη «Γαλάζια Πατρίδα», η Άγκυρα επιδιώκει: α) να μην αποκλειστεί από την κατανομή πόρων και να έχει λόγο στα περισσότερα από τα σχέδια μεταφοράς ενέργειας, β) να προκαλέσει ακινησία στα τριμερή σχήματα με επίκεντρο την Ελλάδα και την Κύπρο, υπό τις ευλογίες των ΗΠΑ, γ) να μην εξοβελιστεί από τα συνεργατικά σχήματα, ασφάλειας, ενεργειακά και γεωπολιτικά, στην Ανατολική Μεσόγειο. Οι προσφορές της προς το Κάιρο, π.χ. για να ακυρώσει την οριοθέτηση με τη Λευκωσία και να δεχθεί διμερή με την Άγκυρα, όπως και το τουρκολιβικό, επιβεβαιώνουν τα παραπάνω. Εν κατακλείδι, η Τουρκία επιδίωξε διά του εκφοβιστικού μαξιμαλισμού ενός χάρτη (της «Γαλάζιας Πατρίδας») που μόνον αυτή και κάποιοι στη Λιβύη αναγνωρίζουν να ανατρέψει τις εις βάρος της ισορροπίες στην Ανατολική Μεσόγειο (έχοντας πρώτα διαρρήξει τις σχέσεις της με Ισραήλ και Αίγυπτο) και να διεκδικήσει έναν αναβαθμισμένο ρόλο με ηγετικό πρόσημο.

Εύλογα το διακύβευμα για την Ελλάδα είναι θεμελιώδες, γιατί στρέφεται κατά των ζωτικών της συμφερόντων. Δυνητικά την αποκόπτει από την Ανατολική Μεσόγειο, της αρνείται κάθε δικαίωμα σε θαλάσσιες ζώνες ανατολικά του 25ου μεσημβρινού και ουσιαστικά υπάγει τα ελληνικά νησιά στη θαλάσσια δικαιοδοσία της Τουρκίας! Σε αυτό το πλαίσιο, το στρατηγικό όραμα της «Γαλάζιας Πατρίδας» βασίζεται σε μια εγγενώς милитарιστική λογική, που προτάσσει τη χρήση ή την απειλή χρήσης βίας. Η «Γαλάζια Πατρίδα» εμπεριέχει, ιδεολογικοποιεί και μετεξελίσσει το casus belli.

Ακόμη όμως και αν η Άγκυρα δεν σκοπεύει στο ορατό μέλλον να προχωρήσει στην υλοποίησή της, ακόμα και αν τη χρησιμοποιεί για να υπερκεράσει αυτό που προσλαμβάνει ως απόπειρα αποκλεισμού της, ακόμα και αν είναι ένα διαπραγματευτικό εργαλείο για να καθίσει η Τουρκία στο τραπέζι από θέση ισχύος, δεν είναι μακροπρόθεσμα λιγότερο επικίνδυνη για εμάς. Η εμπειρία έχει δείξει πως οι διάφορες καινοφανείς θεωρίες της Τουρκίας, όπως αυτή των «γκρίζων ζωνών», με τον καιρό εμπεδώνονται και σκληραίνουν. Οι «γκρίζες ζώνες», από «αμφισβητούμενης» κυριαρχίας αρχικά, έχουν πλέον γίνει «τουρκικές». Οι εκάστοτε νέες διεκδικήσεις απλώς

προστίθενται στις προηγούμενες και τις συμπληρώνουν. Με τη «Γαλάζια Πατρίδα» έχουμε πλέον μια ολοκληρωμένη εικόνα των τουρκικών αξιώσεων. Πρόκειται για ένα εθνικιστικό, αναθεωρητικό και επιθετικό ιδεολόγημα. Μία ωρολογιακή βόμβα, την οποία οι κατάλληλες συμμαχίες, η αποτρεπτική μας ισχύς αλλά και μία σκληρή και αποτελεσματική διαπραγμάτευση θα αφοπλίσουν. Όπως έχει συμβεί στο παρελθόν με τις διεκδικήσεις της γείτονος, αν τις αφήσουμε να ωριμάσουν, θα γιγαντωθούν, δίνοντας αυτοπεποίθηση στην Τουρκία για τη δημιουργία παράνομων τετελεσμένων, τύπου τουρκολιβικού συμφώνου.

Το Δικαστήριο έχει απορρίψει το τουρκικό επιχείρημα, γιατί έχει κρίνει ότι κανένα νησί δεν ενθυλακώνεται.

Με αυτά τα δεδομένα, ποιες είναι οι επιλογές της Αθήνας; Όσο η Άγκυρα δεν εγκαταλείπει τον μαξιμαλιστικό χαρακτήρα του δόγματος, τα περιθώρια αισιοδοξίας είναι ελάχιστα. Οι άξονες της ελληνικής στρατηγικής όπως διαμορφώθηκαν μετά το 1974 ισχύουν απολύτως. Από τη μία ισχυρές και σύγχρονες ένοπλες δυνάμεις, που θα υπηρετούν ένα αξιόπιστο και οικονομικά βιώσιμο αποτρεπτικό δόγμα. Την ίδια στιγμή, συνεργασίες και συμμαχίες που ενισχύουν το διπλωματικό μας εκτόπισμα και ενίσχυση συντελεστών ισχύος, όπως η οικονομία. Ο δεύτερος άξονας είναι ένα ολοκληρωμένο σχέδιο πλήρους εξομάλυνσης το οποίο θα αποσκοπεί στην εξουδετέρωση των τουρκικών μαξιμαλισμών, υπακούοντας στη λογική των αμοιβαίων κερδών. Μια δύσκολη ισορροπία, που η ελληνική διπλωματία έχει αποδείξει ότι μπορεί να υποστηρίξει.

Τι έχει πει το Δικαστήριο για τα θέματα που εγείρει η Τουρκία

Η «Γαλάζια Πατρίδα» συνιστά μείγμα διεκδικήσεων για να καταδείξει πως η Τουρκία αντιλαμβάνεται τη χρήση και την οριοθέτηση των θαλασίων ζωνών. Βεβαίως, δεν αφορά σε κυριαρχία κλειστής θάλασσας, γιατί θα αντέκειτο στην αρχή της ελευθερίας της θάλασσας, που τόσο επικαλείται η Τουρκία. Εκ πρώτης όψεως είναι αναγκαίο να διευκρινιστεί εάν σύμφωνα με τον χάρτη τα νησιά δικαιούνται και πόση αιγιαλίτιδα ζώνη. Διότι, εν τω μεταξύ, στη ροή των εξελίξεων έχει παρεμβληθεί ο ισχυρισμός ότι τα νησιά θα τελούν υπό αμφισβήτηση όσο δεν τηρείται το καθεστώς αποστρατιωτικοποίησης, που κατά την Τουρκία ήταν όρος της κυριαρχίας. Στον χάρτη επιπλέον διερευνάται εάν το εύρος της αιγιαλίτιδας έχει μειωθεί από τα 6 ν.μ., ώστε οι τουρκικές ακτές να απολαύουν του εύρους υφαλοκρηπίδας που αναλογεί στην έκταση και την προβολή τους. Και αυτό επειδή η Τουρκία σε ανύποπτο χρόνο έχει επικαλεστεί το επιχείρημα ότι η ευθυδικία είναι μέθοδος και για την οριοθέτηση της αιγιαλίτιδας ζώνης σε θάλασσες όπως το Αιγαίο.

...η Τουρκία έχει την υποχρέωση να διαπραγματευθεί την οριοθέτηση είτε με συμφωνία είτε με δικαστική διευθέτηση. Το Δικαστήριο έχει τονίσει ότι όπου επικαλύπτονται οι προβολές των ακτών, δεν επιτρέπονται μονομερείς οριοθετήσεις για την άσκηση κυριαρχικών δικαιωμάτων.

Η Άγκυρα, χρησιμοποιώντας την τουρκολιβική οριοθέτηση, θεωρεί ότι δεν δεσμεύεται να διαπραγματευθεί με την Αθήνα για να καθορίσει τις περιοχές άσκησης κυριαρχικών δικαιωμάτων υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ στην Ανατολική Μεσόγειο. Στο Αιγαίο προβάλλει την απαίτηση οριοθέτησης μονομερώς ή διμερώς υφαλοκρηπίδας μεταξύ των δύο αντικείμενων ηπειρωτικών ακτών. Τα νησιά για την Τουρκία ή δεν δικαιούνται υφαλοκρηπίδα ή επειδή κείνται στη «λάθος πλευρά», ενθυλακώνονται. Υπάρχει μια τρίτη παράμετρος, ότι εμποδίζουν λόγω της θέσης τους τις ακτές από προβολή διεκδικήσεων. Και οι τρεις ανωτέρω περιπτώσεις έχουν κριθεί δικαστικά. Ως προς την πρώτη περίπτωση –με την απόφαση Νικαράγουας/Κολομβίας (2012)– κάθε νησί έχει δικαιώματα τα οποία δεν μπορεί εξ ορισμού να στερηθεί. Ως προς τη δεύτερη, το ίδιο Δικαστήριο έχει απορρίψει το τουρκικό επιχείρημα, γιατί έχει κρίνει ότι κανένα νησί δεν ενθυλακώνεται· αντίθετα, υπολογίζεται με βάση τις μεθόδους που έχει επεξεργαστεί και την αναλογία των ακτών. Τα ίδια ισχύουν τηρουμένων των αναλογιών και για την τρίτη περίπτωση. Συνεπώς, η Τουρκία δεν μπορεί να κρίνει την τύχη των νησιών ως προς την οριοθέτηση

ούτε να προεξοφλήσει τις διεκδικήσεις της Ελλάδας χωρίς συναινετική διευθέτηση ή δικαστική απόφαση.

Η διαμαρτυρία της Ελλάδας έχει δημιουργήσει διένεξη και η Τουρκία έχει την υποχρέωση να διαπραγματευθεί την οριοθέτηση είτε με συμφωνία είτε με δικαστική διευθέτηση. Το Δικαστήριο έχει τονίσει ότι όπου επικαλύπτονται οι προβολές των ακτών, δεν επιτρέπονται μονομερείς οριοθετήσεις για την άσκηση κυριαρχικών δικαιωμάτων. Η κατάθεση συντεταγμένων ή χαρτών δεν συνιστά ουσιαστικό τίτλο οριοθέτησης ούτε έχει εγγενή νομική ισχύ, απλώς καταδεικνύει τις αξιώσεις και το εύρος τους, όπως το κατανοεί κάθε κράτος μεμονωμένα. Όσο, λοιπόν, υπάρχει διένεξη, υπάρχει υποχρέωση αποχής από μονομερείς ενέργειες έρευνας υφαλοκρηπίδας, γιατί εμποδίζουν τη δυνατότητα συμφωνίας για οριοθέτηση, ενώ παράλληλα η Τουρκία δεσμεύεται από το Πρακτικό της Βέρνης (μορατόριουμ, 1976), την ισχύ του οποίου ουδέποτε αμφισβήτησε.

Ο χάρτης που προβάλλει τον μεγαλοϊδεατισμό της «Γαλάζιας Πατρίδας», με αξιώσεις στο Αιγαίο, στην Ανατολική Μεσόγειο και στη Μαύρη Θάλασσα.

Περίληψη

Ιχνηλατώντας τον δρόμο για τη Χάγη

- Μετά σχεδόν τέσσερα χρόνια πρωτοφανούς έντασης και επιθετικότητας από πλευράς Τουρκίας, η Άγκυρα εγκατέλειψε επί του παρόντος τη «διπλωματία του καταναγκασμού» (coercion diplomacy), δηλαδή τη στρατηγική άσκησης συνεχούς και αυξανόμενης πίεσης προς τη χώρα μας, προχωρώντας σε βήματα αποκλιμάκωσης.
- Η μόνη εναλλακτική μιας Συμφωνίας, που δεν οδηγεί σε σύγκρουση (μια καταστροφική από κάθε άποψη εξέλιξη και για τις δύο χώρες), είναι η διατήρηση της παρούσας κατάστασης. Αυτή η επιλογή έχει το μικρότερο πολιτικό κόστος αλλά δεν είναι χωρίς κόστος γενικότερα.
- Υπολογίζεται ότι δαπανούμε περίπου το 4% του ΑΕΠ κατά μέσον όρο τα τελευταία 50 χρόνια για την Άμυνα. Σε σημερινές τιμές, έχουμε δαπανήσει συνολικά κοντά στα 400 δισ. ευρώ (όσο ακριβώς είναι σήμερα το δημόσιο χρέος)!
- Κλωτσώντας λοιπόν το τενεκεδάκι παρακάτω, διατηρούμε μεν ακέραια τα «κυριαρχικά μας δικαιώματα» σε θεωρητικό (αλλά και φαντασιακό) επίπεδο, στην πράξη όμως, όσο δεν οριοθετούμε, δεν έχουμε τίποτα πέραν των 6 ν.μ. κυριαρχίας.
- Ο καταγγελτικός και αφοριστικός λόγος (ακόμη και αν είναι δικαιολογημένος) δημιουργεί άρνηση αλλά δεν προσφέρει λύση. Ο αποκομμένος από την πραγματικότητα βολонταρισμός («η ευγενής μας τύφλωσις») οδηγεί σε επικίνδυνες αυταπάτες και στρατηγικά αδιέξοδα.
- Στις περιπτώσεις που, πέρα από την καταγγελία, προτείνονται κάποιες (αντι)δράσεις της ελληνικής πλευράς, αυτές είναι κατά κανόνα άστοχες, μη ρεαλιστικές, έως και επικίνδυνες. Μονομερείς ενέργειες από πλευράς μας θα δικαιώναν τις τουρκικές αντιδράσεις, θα εξομοίωναν τις συμπεριφορές και θα μετέφεραν τη διαδικασία επίλυσης από το «πεδίο του δικαίου» (όπου έχουμε συγκριτικό πλεονέκτημα) στο «πεδίο της ισχύος».
- Οι «θαυμαστές» της τουρκικής πολιτικής συγχέουν τη γεωπολιτική σημασία της χώρας με τη στρατηγική. Αν η Τουρκία δεν είχε τα Στενά, αν δεν είχε νεανικό πληθυσμό 85 εκατομμυρίων, αλλά και τον δεύτερο μεγαλύτερο στρατό του NATO, κανείς δεν θα ενδιαφερόταν «να μη χαθεί η Άγκυρα».
- Παράνομες πράξεις, όπως οι σεισμικές έρευνες του «Ορούτς Ρέις» σε ανοριοθέτητη περιοχή δεν παράγουν δίκαιο και δεν διορθώνονται με αντίστοιχες ενέργειες.
- Η παρέκκλιση από τις αρχές μας υπέρ της διμερούς οριοθέτησης θα είναι εσφαλμένη κίνηση και δώρο στη δημόσια διπλωματία της γείτονος.
- Παραπέμποντας στον χρόνο την απόπειρα διευθέτησης, ενδέχεται να βρεθούμε σε έναν κόσμο τελείως διαφορετικό και πολύ πιο επικίνδυνο, με εκκρεμή τα θέματά μας με την Τουρκία. Να έχουμε μετακυλίσει δηλαδή το πρόβλημα στις επόμενες γενιές, οι οποίες θα πρέπει να το διαχειριστούν, κατά τα φαινόμενα, με χειρότερους όρους.
- Μια ενδεχόμενη όμως επίλυση στη βάση του διεθνούς δικαίου διασφαλίζει τα δικαιώματά μας, την ασφάλεια και τη σταθερότητα. Αν λοιπόν υπάρχει ένα παράθυρο ευκαιρίας, έστω και μικρό, χρήσιμο είναι να το αξιοποιήσουμε.

ΣΤΟ ΒΙΛΝΙΟΥΣ, ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ ΚΑΙ ΕΡΝΤΟΓΑΝ έδειξαν έτοιμοι να δώσουν μια ευκαιρία στην επαναπροσέγγιση. Και ενδεχομένως να ακολουθήσει η διαπραγμάτευση. Αν και είμαστε πολύ μακριά από μια τέτοια προοπτική, ο δημόσιος διάλογος έχει ανοίξει και η ψυχραιμία δεν περισσεύει. Σε αυτή την προοπτική θα σταθούμε. Τρία στοιχεία, διασυνδεδόμενα, είναι σημαντικά σε μια διαπραγμάτευση: οι όροι/το πλαίσιο με τους οποίους αυτή γίνεται, οι εναλλακτικές που υπάρχουν σε περίπτωση μη συμφωνίας και ο χρόνος. Ο παράγων χρόνος, επί παραδείγματι, έχει τόσο την έννοια του χρονισμού (timing) όσο και του ποιο από τα δύο μέρη επείγεται περισσότερο για συμφωνία αλλά και του πώς εξελίσσονται οι συνθήκες που καθορίζουν τη δυναμική σχέση των δύο πλευρών, κάτι που αυτονόητα επηρεάζει και τις εναλλακτικές τους.

Μετά σχεδόν τέσσερα χρόνια πρωτοφανούς έντασης και επιθετικότητας από πλευράς Τουρκίας, η Άγκυρα εγκατέλειψε επί του παρόντος τη «διπλωματία του καταναγκασμού» (coercion diplomacy), δηλαδή τη στρατηγική άσκησης συνεχούς και αυξανόμενης πίεσης προς τη χώρα μας, προχωρώντας σε βήματα αποκλιμάκωσης.

Περί όρων/πλαίσιου

Μετά σχεδόν τέσσερα χρόνια πρωτοφανούς έντασης και επιθετικότητας από πλευράς Τουρκίας, η Άγκυρα εγκατέλειψε επί του παρόντος τη «διπλωματία του καταναγκασμού» (coercion diplomacy), δηλαδή τη στρατηγική άσκησης συνεχούς και αυξανόμενης πίεσης προς τη χώρα μας, προχωρώντας σε βήματα αποκλιμάκωσης. Οι περισσότεροι απέδωσαν αυτή την αλλαγή στη «διπλωματία των σεισμών», αν και κάποιες ενδείξεις είχαν διαφανεί νωρίτερα. Στην πραγματικότητα, ο σεισμός στην Τουρκία και η άμεση αντίδραση της Ελλάδας αποτέλεσαν απλώς επιβοηθητικούς παράγοντες, προσφέροντας και πολιτική κάλυψη στην αλλαγή κατεύθυνσης της γείτονος. Λειτουργήσαν δηλαδή ως ένα άλλοθι για μια τακτική έστω αναδιπλωση. Αυτή ήλθε ως συνέχεια στα αντίστοιχα ανοίγματα της Τουρκίας προς Ισραήλ, Αίγυπτο, Σ. Αραβία και Εμιράτα. Οι λόγοι λοιπόν είναι βαθύτεροι και έχουν να κάνουν με την κατάσταση της τουρκικής οικονομίας και τον πόλεμο στην Ουκρανία. Ο πόλεμος ειδικά, επηρεάζει και περιορίζει σε κάποιο βαθμό τις τουρκικές επιλογές σε αρκετά επίπεδα.

Κατ' αρχάς, ανέδειξε ότι ο αναθεωρητισμός δεν είναι χωρίς κόστος, ιδιαίτερα σε συγκυρίες διεθνούς αποσταθεροποίησης και ιδιαίτερα όταν απειλεί τη συνοχή της Δύσης και του NATO. Η ενότητα που επέδειξε η Δύση, η συναντίληψη των συντριπτικά περισσότερων μελών της Συμμαχίας για τη ρωσική απειλή περιορίζει την ελευθερία κινήσεων της Άγκυρας, παρότι η τελευταία αναβαθμίζεται από τον πόλεμο στην Ουκρανία. Επιπλέον, η απώλεια κύρους της Μόσχας, η αντιστροφή των σχέσεων εξάρτησης μεταξύ Τουρκίας – Ρωσίας, η διεύρυνση του NATO και η επανάκαμψη των ΗΠΑ στην Ευρώπη έχουν δημιουργήσει ένα νέο περιβάλλον ασφάλειας που δεν διευκολύνει τον επιθετικό ακτιβισμό και τη στρατηγική αυτονομία που η Άγκυρα σταθερά επιδίωκε. Την ίδια στιγμή, η αναβάθμιση της Ελλάδας στο δυτικό στρατόπεδο, λόγω της στάσης της στο Ουκρανικό αλλά και της πολυδιάστατης γεωπολιτικής χρησιμότητας του λιμένας της Αλεξανδρούπολης, επηρέασαν σε μεγάλο βαθμό τον τουρκικό στρατηγικό σχεδιασμό. Δεν είναι τυχαίο λοιπόν που τόσο οι ΗΠΑ όσο και η Ε.Ε. έχουν ανανεώσει το ενδιαφέρον τους για την εξομάλυνση των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Χωρίς να παραβλέπουμε ότι το βασικό πρόβλημα είναι ο τουρκικός αναθεωρητισμός, τα παραπάνω δημιουργούν μια συγκυρία που ίσως ευνοεί μια διαδικασία ουσιαστικότερης διαπραγμάτευσης επί τη βάση του διεθνούς δικαίου, όπως διαχρονικά επιδιώκει η Αθήνα εδώ και μισόν αιώνα.

Ρεαλιστικά, η μόνη εναλλακτική που δεν οδηγεί σε σύγκρουση (μια καταστροφική από κάθε άποψη εξέλιξη και για τις δύο χώρες) είναι η διατήρηση της παρούσας κατάστασης. Αυτή η επιλογή έχει το μικρότερο πολιτικό κόστος αλλά δεν είναι χωρίς κόστος γενικότερα. Για το μείγμα εσωτερικής (αποτροπή) και εξωτερικής (ανάσχεση) εξισορρόπησης, δαπανούμε τεράστιους πόρους και πάρα πολύ διπλωματικό κεφάλαιο. Υπολογίζεται ότι δαπανούμε περίπου το 4% του ΑΕΠ κατά μέσον όρο τα τελευταία 50

...ο αναθεωρητισμός δεν είναι χωρίς κόστος, ιδιαίτερα σε συγκυρίες διεθνούς αποσταθεροποίησης και ιδιαίτερα όταν απειλεί τη συνοχή της Δύσης και του NATO.

Ρεαλιστικά, η μόνη εναλλακτική που δεν οδηγεί σε σύγκρουση (μια καταστροφική από κάθε άποψη εξέλιξη και για τις δύο χώρες) είναι η διατήρηση της παρούσας κατάστασης. Αυτή η επιλογή έχει το μικρότερο πολιτικό κόστος αλλά δεν είναι χωρίς κόστος γενικότερα.

...σε λίγα χρόνια δεν θα έχουν νόημα τα κοιτάσματα υδρογονανθράκων, ακόμη και αν αυτά υπάρχουν και είναι εκμεταλλεύσιμα, λόγω της κλιματικής κρίσης και συνακόλουθα της αναπόφευκτης πράσινης μετάβασης.

Μονομερείς ενέργειες από πλευράς μας θα δικαίωναν τις τουρκικές αντιδράσεις, θα εξομοίωναν τις συμπεριφορές και θα μετέφεραν τη διαδικασία επίλυσης από το «πεδίο του δικαίου» (όπου έχουμε συγκριτικό πλεονέκτημα) στο «πεδίο της ισχύος».

χρόνια για την Άμυνα. Σε σημερινές τιμές, έχουμε δαπανήσει συνολικά κοντά στα 400 δισ. ευρώ (όσο ακριβώς είναι σήμερα το δημόσιο χρέος)! Είναι λοιπόν πιθανό η κούρσα εξοπλισμών, που ξεκίνησε λόγω της διαφοράς μας για την υφαλοκρηπίδα, να έχει κοστίσει μέχρι σήμερα περισσότερο από το όποιο προσδοκώμενο κέρδος θα μας απέφεραν τυχόν πλουτοπαραγωγικοί πόροι της υφαλοκρηπίδας. Επιπλέον, υπάρχει και το κόστος των ευκαιριών. Αν αυτό το ποσό επενδυόταν στο κράτος πρόνοιας, στις υποδομές και σε άλλους κοινωνοφελείς σκοπούς, θα μπορούσε να παραγάγει πολλαπλάσιο αποτέλεσμα σε οικονομία και κοινωνία. Επιπλέον, σε λίγα χρόνια δεν θα έχουν νόημα τα κοιτάσματα υδρογονανθράκων, ακόμη και αν αυτά υπάρχουν και είναι εκμεταλλεύσιμα, λόγω της κλιματικής κρίσης και συνακόλουθα της αναπόφευκτης πράσινης μετάβασης.

Κλωτσώντας λοιπόν το τενεκεδάκι παρακάτω, διατηρούμε μεν ακέραια τα «κυριαρχικά μας δικαιώματα» σε θεωρητικό (αλλά και φανταστικό) επίπεδο, στην πράξη όμως, όσο δεν οριοθετούμε, δεν έχουμε τίποτα πέραν των 6 ν.μ. κυριαρχίας. Προσδοκούμε ΑΟΖ που φθάνει μέχρι την Κύπρο, αλλά προσώρας δεν μπορούμε καν να διεξάγουμε σεισμικές έρευνες στη μέση του Θερμαϊκού Κόλπου!

Πολλοί αναλυτές και δημοσιολόγοι εκφράζουν βάσιμες ενστάσεις στη διαδικασία προσέγγισης με την Τουρκία λόγω της καθ' υποτροπήν παραβατικότητάς της, καθώς επίσης εκφράζουν εύλογες αμφιβολίες για το κατά πόσον η Άγκυρα θα δεχτεί ποτέ μια επίλυση που θα βασίζεται στο διεθνές δίκαιο. Το πρόβλημα με τις αναλύσεις αυτές δεν είναι ότι έχουν άδικο στην επιχειρηματολογία τους, αλλά πως αδυνατούν να προτείνουν μια αξιόπιστη και ρεαλιστική εναλλακτική. Κατασκευάζουν άρτια επιχειρήματα μεν, μη διευθέτησης δε. Το αποτέλεσμα είναι το ίδιο: η ακινησία. Και αν κάποια πλευρά επιθυμεί να τορπιλίσει τον διάλογο, αυτή δεν (πρέπει να) είναι η Ελλάδα.

Ο καταγγελτικός και αφοριστικός λόγος (ακόμη και αν είναι δικαιολογημένος) δημιουργεί άρνηση αλλά δεν προσφέρει λύση. Ο αποκομμένος από την πραγματικότητα βολονταρισμός («η ευγενής μας τύφλωσις») οδηγεί σε επικίνδυνες αυταπάτες και στρατηγικά αδιέξοδα. Στις περιπτώσεις που, πέρα από την καταγγελία, προτείνονται κάποιες (αντι)δράσεις της ελληνικής πλευράς, αυτές είναι κατά κανόνα άστοχες, μη ρεαλιστικές, έως και επικίνδυνες. Η Ελλάδα όλα αυτά τα χρόνια έχει βασίσει τη στρατηγική της στο διεθνές δίκαιο και οποιαδήποτε παρέκκλιση από τις αρχές μας θα αποτελέσει στρατηγικό λάθος. Μονομερείς ενέργειες από πλευράς μας θα δικαίωναν τις τουρκικές αντιδράσεις, θα εξομοίωναν τις συμπεριφορές και θα μετέφεραν τη διαδικασία επίλυσης από το «πεδίο του δικαίου» (όπου έχουμε συγκριτικό πλεονέκτημα) στο «πεδίο της ισχύος». Η συνέπεια άλλωστε είναι εκ των συγκριτικών πλεονεκτημάτων μας σε σχέση με τη γείτονα.

Επίσης, είναι αλυσιτελής η πρόταση για άμεση οριοθέτηση ΑΟΖ με την Κύπρο προκειμένου να φέρουμε την Άγκυρα προ τετελεσμένων. Είναι προφανές ότι όμορες χώρες, όπως η Αίγυπτος, σημαντικός περιφερειακός δρων και εκ των σημαντικότερων αραβικών κρατών, με τις οποίες επιθυμούμε μια σχέση εμπιστοσύνης και λειτουργική, θα προβληματίζονταν, ενώ στα μάτια της διεθνούς κοινότητας θα εμφανιζόμασταν περιφρονητικοί έναντι προνοιών του Δικαίου της Θάλασσας που κατά τα άλλα επικαλούμαστε.

Το σημαντικότερο: Η Άγκυρα θα προσπαθούσε άμεσα, αφού πρώτα μας κατήγγελλε για αποκλεισμό της, να παραβιάσει τη συμφωνία μας με τη Λευκωσία με διάφορους τρόπους (ερευνητικά, πλωτά γεωτρύπανα κ.ά.) και εμείς θα έπρεπε να είμαστε σε θέση να την υπερασπιζόμαστε επιχειρησιακά μόνιμα και μόνιμοι μας, δεδομένης της αντικειμενικής αδυναμίας της Κύπρου.

Άλλοι πάλι ζητούν να αρχίσει και η χώρα μας να «διεκδικεί» (τι;). Να γίνουμε δηλαδή και εμείς αναθεωρητική χώρα. Να υιοθετήσουμε με άλλα λόγια την πολιτική της Τουρκίας χωρίς να έχουμε τα χαρακτηριστικά της Τουρκίας. Δηλαδή, να καθίσουμε στο τραπέζι ως δύο αναθεωρητικές χώρες και να βάλουμε κάτω όλες τις εκατέρωθεν διεκδικήσεις αντί να συνομιλούμε ως κράτος που υπερασπίζεται το status quo με βάση το διεθνές δίκαιο.

Άλλοι πάλι ζητούν να αρχίσει και η χώρα μας να «διεκδικεί» (τι;). Να γίνουμε δηλαδή και εμείς αναθεωρητική χώρα. Να υιοθετήσουμε με άλλα λόγια την πολιτική της Τουρκίας χωρίς να έχουμε τα χαρακτηριστικά της Τουρκίας. Δηλαδή, να καθίσουμε στο τραπέζι ως δύο αναθεωρητικές χώρες και να βάλουμε κάτω όλες τις εκατέρωθεν διεκδικήσεις αντί να συνομιλούμε ως κράτος που υπερασπίζεται το status quo με βάση το διεθνές δίκαιο. Και εδώ η μυωπία σε στρατηγικό αλλά και τακτικό επίπεδο είναι χαρακτηριστική.

Είναι δε παράδοξος ο θαυμασμός που ορισμένοι εκφράζουν για την τουρκική εξωτερική πολιτική και τις ενέργειες Ερντογάν. Συναγωνίζονται το πρακτορείο «Αναντολού» στην προβολή των «επιτυχιών του προέδρου». Στα μάτια τους ο Ερντογάν είναι σχεδόν αλάνθαστος. Δεδομένου όμως ότι ο τελευταίος χαρακτηρίζεται από συχνές και ραγδαίες μεταβολές στην πολιτική του, είναι άλογο να θεωρείται επιτυχία όταν κάνει κάτι και έπειτα από λίγο εξίσου επιτυχία όταν κάνει το αντίθετό του. Στην ουσία, οι «θαυμαστές» της τουρκικής πολιτικής συγχέουν τη γεωπολιτική σημασία της χώρας με τη στρατηγική. Αν η Τουρκία δεν είχε τα Στενά, αν δεν ήταν μια χώρα του Εύξεινου Πόντου που επιπλέον συνορεύει με Ιράν, Ιράκ, Συρία και την Κεντρική Ασία, αν δεν είχε νεανικό πληθυσμό 85 εκατομμυρίων, αλλά και τον δεύτερο μεγαλύτερο στρατό του NATO (ούσα η μόνη μουσουλμανική χώρα ενός δυτικού συνασπισμού), κανείς δεν θα ανεχόταν τους εκβιασμούς και τα κατώματα του προέδρου Ερντογάν. Κανείς δεν θα ανεχόταν τις σχέσεις με τον Πούτιν και την υπονόμηση των κυρώσεων κατά της Ρωσίας. Κανείς δεν θα ενδιαφερόταν «να μη χαθεί η Άγκυρα». Για όποιον όμως έχει βρεθεί στο εξωτερικό και έχει συνομιλήσει με διεθνείς παράγοντες, είναι φανερό πως η Τουρκία (και ειδικά ο πρόεδρός της), όσο πολύτιμη είναι στη γεωπολιτική σκακιέρα, άλλο τόσο αναξιόπιστη καθίσταται στις δυτικές πρωτεύουσες.

Η οριοθέτηση υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ

Η Ελλάδα διαχρονικά έχει βασίσει τη στρατηγική της στο Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας, σύμφωνα με το οποίο τα κυριαρχικά δικαιώματα υφαλοκρηπίδας υπάρχουν αυτοδικαίως και εξ υπαρχής και ΑΟΖ εφόσον θεσπιστεί. Όμως δεν ασκούνται αυτομάτως. Αντιθέτως με τα χωρικά ύδατα/αιγιαλίτιδα ζώνη όπου η επέκταση είναι μία μονομερής πράξη, καθώς πρόκειται για κυριαρχία, για την κατοχύρωση και την άσκηση δικαιωμάτων υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ απαιτείται οριοθέτηση με τα γειτονικά κράτη, είτε με συμφωνία είτε με δικαστική διευθέτηση. Μέχρι τότε η Ελλάδα έχει μόνο διεκδικήσεις, ενώ μονομερής οριοθέτηση ή μονομερείς ενέργειες (π.χ. σεισμικές έρευνες) δεν κατοχυρώνουν δικαιώματα εφόσον υπάρχει υποχρέωση οριοθέτησης και αποχής από αυτές. Παράνομες πράξεις, όπως οι σεισμικές έρευνες του «Ορούτς Ρέις» σε ανοριοθέτητη περιοχή δεν παράγουν δικαιο και δεν διορθώνονται με αντίστοιχες ενέργειες. Εάν επιμείνουμε στη διεκδίκηση θεωρώντας –εσφαλμένα σε μη οριοθετημένη περιοχή– ότι συνιστά δικαίωμα θα οδηγηθούμε στο δίλημμα είτε να ανεχόμαστε κατ' εξακολούθηση καταπάτηση «δικαιώματος» είτε να εμπλακούμε σε σύγκρουση προκειμένου να το προασπίσουμε.

...είναι φανερό πως η Τουρκία (και ειδικά ο πρόεδρός της), όσο πολύτιμη είναι στη γεωπολιτική σκακιέρα, άλλο τόσο αναξιόπιστη καθίσταται στις δυτικές πρωτεύουσες.

Συχνά προβάλλεται το επιχείρημα ότι η Ελλάδα δεν χρειάζεται να διαπραγματευτεί με την Τουρκία, διότι η υφαλοκρηπίδα υφίσταται ipso facto και ab initio και άρα το πρόβλημα είναι η ελληνική δευλία. Αυτό που διαφεύγει είναι ότι το ίδιο ισχύει και για την Άγκυρα, και η τουρκική υφαλοκρηπίδα υπάρχει ipso facto και ab initio. Η παρέκκλιση από τις αρχές μας υπέρ της διμερούς οριοθέτησης θα είναι εσφαλμένη κίνηση και δώρο στη δημόσια διπλωματία της γείτονος. Η Τουρκία δεν είναι μόνο «επίμονος αντιρρησίας» για την αιγιαλίτιδα ζώνη πέραν των 6 ν.μ., αλλά και σε κάθε ελληνική μονομερή ενέργεια, στην οποία θα αντιδράσει έμπρακτα για να «παγώσει» την άσκηση δικαιώματος

...για την κατοχύρωση και την άσκηση δικαιωμάτων υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ απαιτείται οριοθέτηση με τα γειτονικά κράτη, είτε με συμφωνία είτε με δικαστική διευθέτηση. [...] Παράνομες πράξεις, όπως οι σεισμικές έρευνες του «Ορούτς Ρέις» σε ανοριοθέτητη περιοχή δεν παράγουν δίκαιο και δεν διορθώνονται με αντίστοιχες ενέργειες.

Πώς μπορεί η Άγκυρα να επιδιώκει να προσελκύσει επενδυτικά κεφάλαια αν με τις ενέργειες της εξωτερικής πολιτικής της προκαλεί αστάθεια; [...] η Τουρκία δεν μπορεί να συνεχίσει τη διπλωματία του καταναγκασμού εις βάρος της χώρας μας χωρίς υψηλό κόστος.

υφαλοκρηπίδας ή την ανακήρυξη ΑΟΖ. Μια τέτοια ενέργεια περιμένει η Τουρκία για να ισχυριστεί ότι υψώνουμε ένα «σιδηρούν παραπέτασμα» εις βάρος της ώστε να δικαιολογήσει τυχόν απόπειρα δημιουργίας τετελεσμένων ως δήθεν αναγκαστική αντίδραση/επιλογή, δείχνοντας προς τον ξένο παράγοντα ότι την ευθύνη της κλιμάκωσης φέρει η ελληνική πλευρά.

Χρόνος και χρονισμός

Για πολλούς λόγους, από πλευράς χρονισμού (timing), αυτή είναι μάλλον η καλύτερη περίοδος των τελευταίων 20 χρόνων για να ξεκινήσουμε μια ουσιαστική συζήτηση με την Τουρκία. Οι σχέσεις μας δεν εκτυλίσσονται εν κενώ, αλλά μέσα σε ένα διεθνές σύστημα στο οποίο η Δύση προσπαθεί να επαναπροσδιορίσει τις οριζουσές της και την περιφερειακή αλλά και παγκόσμια αρχιτεκτονική ασφάλειας μετά τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία. Εξίσου, οι προτεραιότητες των δύο ηγεσιών διαφοροποιούνται, στην περίπτωση της Τουρκίας εκ των πραγμάτων. Διότι ο Ερντογάν τελεί υπό την πίεση ανάταξης της οικονομίας που απαιτεί προσαρμογές. Όχι μόνο στην οικονομική αλλά και στη γεωπολιτική πραγματικότητα. Πώς μπορεί η Άγκυρα να επιδιώκει να προσελκύσει επενδυτικά κεφάλαια (όχι μόνο πουλώντας «ασημικά» στις αραβικές μοναρχίες) αν με τις ενέργειες της εξωτερικής πολιτικής της προκαλεί αστάθεια; Πώς μπορεί να αναμένει υποστήριξη πολιτική και οικονομική από τη Δύση αν υπονομεύει τα συμφέροντα της δεύτερης σε κάθε ευκαιρία;

Επομένως, σε αυτή την ιστορική καμπή, η Τουρκία δεν μπορεί να συνεχίσει τη διπλωματία του καταναγκασμού εις βάρος της χώρας μας χωρίς υψηλό κόστος. Έτσι, η επιλογή η οποία διαδικασία και διαπραγμάτευση να λάβει χώρα αυστηρά στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου θεωρείται πλέον πολιτικά αυτονόητη από τους περισσότερους εταίρους μας. Τόσο οι ΗΠΑ όσο και η Ε.Ε. έχουν αντιληφθεί πλήρως τη συναλλακτική λογική που χαρακτηρίζει τις τουρκικές ενέργειες και έχουν προσαρμόσει τη στάση τους αντίστοιχα. Τα όποια ανοίγματα τους προς αυτή γίνονται στη βάση συμμόρφωσης της τελευταίας σε συμφωνηθέντα και σε μια λογική (βηματιστικά) *qui pro quo*, με αναστρεψιμότητα. Η Άγκυρα για το προβλεπτό μέλλον πρέπει να εξομαλύνει τη σχέση της με τη Δύση, ενδεχομένως και να την αναθερμάνει, λόγω των αναγκών της οικονομίας της. Ακόμη και ο εκσυγχρονισμός της Τελωνιακής Ένωσης έπεσε στο τραπέζι από τον Ερντογάν, ο οποίος μπορεί να φτάσει στο σημείο να δανειστεί ευρωπαϊκά χρήματα για να αποφύγει το ΔΝΤ, και η Ελλάδα με την Κύπρο θα έχουν λόγο σε αυτό. Ενώ και με όρους σκληρής ισχύος, αυτή τη στιγμή η κατάσταση είναι εμφανώς βελτιωμένη. Συμπερασματικά, λοιπόν, δύσκολα θα παρουσιαστεί ευνοϊκότερη συγκυρία στο ορατό μέλλον.

Το μέλλον βέβαια είναι εγγενώς αδύνατον να προβλεφθεί, αλλά μπορούμε να διακρίνουμε κάποιες τάσεις και να κάνουμε προβολές. Το διεθνές σύστημα που βασίζεται σε κανόνες είναι αυτή τη στιγμή ρευστό και κλυδωνίζεται. Οι κανόνες πάνω στους οποίους βασίζουμε τα δικά μας και τη στρατηγική μας αμφισβητούνται από πολλές πλευρές. Η επίθεση της Μόσχας στην Ουκρανία φέρνει ανατροπές στη μεταπολεμική αρχιτεκτονική ασφάλειας της Ευρώπης και η Κίνα, στη Θάλασσα της Νότιας Κίνας, παραβιάζει και περιφρονεί τη Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας. Τυχόν αλλαγή της ηγεσίας των ΗΠΑ μπορεί να μεταβάλλει, επί τα χείρω, ακόμη περισσότερο τις ισορροπίες και η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι πολύ διαιρεμένη και αδύνατη για να αποκτήσει στρατηγική αυτονομία. Όπως έγραφε ο Σάμιον Τίσνταλ στον Guardian: Η εξαιρετικά ευάλωτη Ευρώπη έχει εισέλθει σε επικίνδυνη τροχιά αποσταθεροποίησης, σημειώνοντας ότι εχθρικές δυνάμεις με αρπακτικές διαθέσεις караδοκούν, καθώς

Το διεθνές σύστημα που βασίζεται σε κανόνες είναι αυτή τη στιγμή ρευστό και κλυδωνίζεται. Οι κανόνες πάνω στους οποίους βασίζουμε τα δικά μας και τη στρατηγική μας αμφισβητούνται από πολλές πλευρές.

Παραπέμποντας στον χρόνο την απόπειρα διευθέτησης, ενδέχεται να βρεθούμε σε έναν κόσμο τελείως διαφορετικό και πολύ πιο επικίνδυνο, με εκκρεμή τα θέματά μας με την Τουρκία. Να έχουμε μετακυλίσει δηλαδή το πρόβλημα στις επόμενες γενιές, οι οποίες θα πρέπει να το διαχειριστούν, κατά τα φαινόμενα, με χειρότερους όρους.

«οσμίζονται αίμα». Οι απειλές από Ρωσία και Κίνα, η εξασθένηση των συμμαχικών δεσμών ασφαλείας με τις ΗΠΑ και ο κοινωνικός και πολιτικός διχασμός στο εσωτερικό τους, αναδεικνύουν θεμελιώδεις αδυναμίες στρατηγικού χαρακτήρα. Σε ολόένα και μεγαλύτερο βαθμό, η Ευρώπη μοιάζει πλέον με μια «πολιορκημένη νησίδα δημοκρατίας» σε έναν κόσμο αναρχίας που σημαδεύεται από διογκούμενα κύματα απολυταρχισμού, ατιμωρησίας και μαζικών παραβιάσεων του διεθνούς δικαίου, τα οποία απειλούν να την κατακλύσουν.

Επιπλέον, είναι κρίσιμη η εξέλιξη παραμέτρων που επηρεάζουν το ισοζύγιο ισχύος και τη δυναμική των σχέσεων με την Τουρκία. Τα τελευταία 50 χρόνια όλοι οι συγκριτικοί δείκτες, ποιοτικοί και ποσοτικοί, έχουν μεταβληθεί εις βάρος μας. Το 1970 είχαμε σχεδόν ίδιο ΑΕΠ και η Τουρκία είχε τετραπλάσιο πληθυσμό. Σήμερα η Τουρκία έχει τετραπλάσιο ΑΕΠ από εμάς και σχεδόν εννεαπλάσιο πληθυσμό με μέσο όρο ηλικίας τα 31 έτη, πολύ μικρότερο από τον δικό μας που είναι περίπου 45 έτη. Οι τάσεις αυτές δεν φαίνεται να αναστρέφονται στο ορατό μέλλον.

Οι καιροί ου μενεοί

Παραπέμποντας στον χρόνο την απόπειρα διευθέτησης, ενδέχεται να βρεθούμε σε έναν κόσμο τελείως διαφορετικό και πολύ πιο επικίνδυνο, με εκκρεμή τα θέματά μας με την Τουρκία. Να έχουμε μετακυλίσει δηλαδή το πρόβλημα στις επόμενες γενιές, οι οποίες θα πρέπει να το διαχειριστούν, κατά τα φαινόμενα, με χειρότερους όρους.

Η γεωγραφία είναι πεπρωμένο. Πρέπει να βρούμε τον τρόπο (όχι βέβαια οποιονδήποτε τρόπο) να συνυπάρξουμε με την Τουρκία που έχουμε, όχι με αυτή που θέλουμε. Μια ενδεχόμενη όμως επίλυση στη βάση του διεθνούς δικαίου διασφαλίζει τα δικαιώματά μας, την ασφάλεια και τη σταθερότητα. Αν λοιπόν υπάρχει ένα παράθυρο ευκαιρίας, έστω και μικρό, χρήσιμο είναι να το αξιοποιήσουμε. Δεν θα διαπραγματευτούμε από φόβο ή αδυναμία, αλλά με αυτοπεποίθηση και γιατί πιθανόν θα κρίνουμε ότι είναι η ορθή επιλογή στην παρούσα συγκυρία. Και βεβαίως χωρίς να διακοπεί ούτε στιγμή η συνεχής ενίσχυση και ο εκσυγχρονισμός των Ενόπλων Δυνάμεων και άλλων συντελεστών ισχύος και αποτροπής.

Περίληψη

Ποιόν συμφέρει το αδιέξοδο στα ελληνοτουρκικά;

- Η συγκυρία διαμορφώνεται και από την εξέλιξη της Τουρκίας σε κάθε επίπεδο, πολιτικό, κοινωνικό, οικονομικό, δημογραφικό, τεχνολογικό/βιομηχανικό και βεβαίως από τη στρατηγική επιδίωξή της να αυτονομηθεί ως σημαντική περιφερειακή και παγκόσμια δύναμη. Κάθε ανάλυση των ελληνοτουρκικών σχέσεων οφείλει να εκκινεί από αυτό.
- Η εδραιωμένη πεποίθηση, στους κύκλους εθνικής ασφάλειας της Αγκύρας, ότι το διεθνές σύστημα έχει πάψει να είναι δυτικο-κεντρικό και τείνει να μετεξελιχθεί σε μετα-δυτικό, έχει επίσης επαναφέρει την παραδοσιακή πολιτική των ισορροπιών (fence seating).
- Η στρατηγική αντίφαση για την Άγκυρα είναι ότι δεν μπορεί να κατακτήσει πλήρη στρατηγική αυτονομία όσο παραμένει μέλος της Συμμαχίας και επί του παρόντος δεν έχει κανένα συμφέρον να αποχωρήσει από αυτή! Το NATO όχι μόνο της είναι απαραίτητο γιατί έτσι ασκεί εκβιαστική επιρροή στη λήψη αποφάσεων αλλά και γιατί έξω από αυτό, θα βρισκόταν σε μια κατάσταση οιονεί αντιπαράθεσης μαζί του.
- Αντίστοιχα αντιφατική είναι και η στάση της Δύσης απέναντι στην Τουρκία. Την θεωρεί μια χώρα τόσο αφόρητη όσο και απαραίτητη.
- Μονομερείς ενέργειες από πλευράς μας θα οδηγούσαν σε στρατηγική απομόνωση, απώλεια της «έξωθεν καλής μαρτυρίας» και σε κάποιο βαθμό νομιμοποίηση των τουρκικών αντιδράσεων.
- Όσοι προκρίνουν ενέργειες αμφίβολης διεθνούς νομιμότητας ή χωρίς ευρεία διεθνή υποστήριξη ανεπίγνωστα προδιαγράφουν μια γραμμή δράσεων και αντιδράσεων που στο τέλος της βρίσκεται το τραπέζι των διαπραγματεύσεων (το οποίο αναθεματίζουν), αλλά με πολύ χειρότερους όρους.
- Η Τουρκία έχει καταφέρει να επιβάλει ένα ιδιότυπο area denial, όπου η Ελλάδα δεν μπορεί να ασκήσει ακώλυτα τα κυριαρχικά δικαιώματά της σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο, ενώ αμφισβητούνται συστηματικά ολόενα και περισσότερες πτυχές της κυριαρχίας της. Η Ελλάδα από την άλλη, δεν μπορεί ούτε να συμφωνήσει με τους όρους που θέτει η Τουρκία, ούτε να υπερβεί το αδιέξοδο μέσω μιας σύγκρουσης.
- Όσο η παρούσα κατάσταση διατηρείται, η Τουρκία όχι μόνο δεν χάνει τίποτε, αλλά εκμεταλλεύεται κιόλας το άναρχο διεθνές περιβάλλον για να επιβάλει μια ασφυκτική συνθήκη αυξανόμενων διεκδικήσεων από τη μία, διάβρωσης της κυριαρχίας μας και σφετερισμού των κυριαρχικών δικαιωμάτων μας από την άλλη.
- Όσο τα θέματα δεν επιλύονται, παραμένουμε εγκλωβισμένοι στα 6 ν.μ. Ούτε υφαλοκρηπίδα οριοθετούμε, ούτε κυριαρχικά δικαιώματα μπορούμε να ασκήσουμε, ούτε τα κατοχυρώνουμε.
- Η παρούσα κατάσταση είναι αδιέξοδη, δεν μας συμφέρει, δεν διασφαλίζει τα δικαιώματά μας και το μέλλον δεν προδιαγράφεται καλύτερο από το παρόν.
- Αν υπάρξει έστω και αμυδρή προοπτική προσφυγής στη Χάγη ή σε διαιτησία, η Ελλάδα οφείλει να την εξαντλήσει, χωρίς να χαλαρώσει την αναβάθμιση και τον εκσυγχρονισμό των ενόπλων δυνάμεών της.

...η συγκυρία διαμορφώνεται και από την εξέλιξη της Τουρκίας σε κάθε επίπεδο, πολιτικό, κοινωνικό, οικονομικό, δημογραφικό, τεχνολογικό/βιομηχανικό και βεβαίως από τη στρατηγική επιδίωξή της να αυτονομηθεί ως σημαντική περιφερειακή και παγκόσμια δύναμη. Κάθε ανάλυση των ελληνοτουρκικών σχέσεων οφείλει να εκκινεί από αυτό.

Τα τελευταία είκοσι χρόνια, και ιδιαίτερα μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα του 2016, οι στρατηγικές επιλογές της Αγκυρας είναι σαφώς πιο αντιδυτικές, πιο εθνικιστικές, και με σαφείς νεοοθωμανικές και ισλαμικές αναφορές.

ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΜΑΣ ΤΗΣ 30ΗΣ ΙΟΥΛΙΟΥ με τίτλο «Σταθμίζοντας τα δεδομένα στον δρόμο προς τη Χάγη» επιχειρήσαμε να αξιολογήσουμε την τρέχουσα συγκυρία και την όποια προοπτική προόδου στις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Η ανάλυσή μας κινήθηκε στη βάση τριών διασυνδεδεμένων στοιχείων κρίσιμων σε μια διαπραγματεύση. Τους όρους και το πλαίσιο υπό τα οποία θα πρέπει αυτή να διεξαχθεί, τις εναλλακτικές σε περίπτωση αποτυχίας και τον χρόνο/συγκυρία. Και βεβαίως όλα σε συνάρτηση με τον συσχετισμό ισχύος όπως αυτός διαμορφώνεται στο παρόν αλλά και στο όχι πολύ μακρινό μέλλον. Εξετάσαμε σύντομα και όχι συνολικά τις εναλλακτικές αν δεν προκύψει επίλυση της διαφοράς μας μέσω της διεθνούς δικαιοσύνης (πιθανότερο σενάριο υπό τις παρούσες συνθήκες). Το συμπέρασμά μας ήταν ότι αν όντως υπάρξει έστω και αμυδρή προοπτική προσφυγής στη Χάγη ή σε διαιτησία, η ελληνική διπλωματία οφείλει να την εξαντλήσει, χωρίς να χαλαρώσει την αναβάθμιση και τον εκσυγχρονισμό των ενόπλων δυνάμεών της. Άλλωστε, αυτή είναι η θεμελιώδης θέση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής εδώ και μισό αιώνα. Σε καμία περίπτωση δεν συνιστά κατευνασμό. Μόνο απαίδευτοι περί τα διεθνή θα το έβλεπαν έτσι.

Οι αντιδράσεις ήταν μεικτές. Πολλές θετικές αλλά και κάποιες αρνητικές. Οι περισσότερες από τις αντίθετες φωνές ήταν ευπρεπείς, και μόνο λίγες ήταν αυτές που συνδύαζαν την προφανή αδυναμία κατανόησης του κειμένου με παραποίηση των επιχειρημάτων μας, ακόμη και ad hominem επιθέσεις και κατηγορίες ότι λειτουργήσαμε ως «προπομποί» μιας ήδη αποφασισμένης «υποχώρησης». Ας είναι...

Ο εσωτερικός διάλογος τώρα ξεκινάει και ας ελπίσουμε ότι θα διεξαχθεί με όρους που να προωθούν το πραγματικά εθνικό, δηλαδή το αληθές. Αξίζει όμως να σταθούμε σε δύο σημεία. Το πρώτο είναι η Τουρκία. Αυτό που θα προσπαθήσουμε να τονίσουμε στην ανάλυσή μας είναι ότι η συγκυρία διαμορφώνεται και από την εξέλιξη της Τουρκίας σε κάθε επίπεδο, πολιτικό, κοινωνικό, οικονομικό, δημογραφικό, τεχνολογικό/βιομηχανικό και βεβαίως από τη στρατηγική επιδίωξή της να αυτονομηθεί ως σημαντική περιφερειακή και παγκόσμια δύναμη. Κάθε ανάλυση των ελληνοτουρκικών σχέσεων οφείλει να εκκινεί από αυτό. Είναι λάθος να αξιολογούμε τη διμερή διάδραση με βάση μια Τουρκία που θα θέλαμε να έχουμε και όχι την Τουρκία που έχουμε απέναντί μας.

Η στάση της Τουρκίας έναντι της Δύσης

Τα τελευταία είκοσι χρόνια, και ιδιαίτερα μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα του 2016, οι στρατηγικές επιλογές της Αγκυρας είναι σαφώς πιο αντιδυτικές, πιο εθνικιστικές, και με σαφείς νεοοθωμανικές και ισλαμικές αναφορές. Αυτή η στροφή έχει αναζωπυρώσει τις συζητήσεις για τη σχέση της με τη Δύση. Ομως, η συζήτηση αυτή γίνεται σε εσφαλμένη βάση, γιατί προϋποθέτει ότι η Τουρκία ήταν μια δυτική χώρα που τα τελευταία χρόνια «ξεστράτισε» λόγω του ιδιόρρυθμου προέδρου της. Η Τουρκία δεν υπήρξε ποτέ αληθινό κομμάτι της Δύσης, ούτε καν γεωπολιτικά, με εξαίρεση τον Ψυχρό Πόλεμο. Η ένταξή της στο NATO είχε περισσότερο να κάνει με την απειλή της ΕΣΣΔ παρά με οποιοσδήποτε ιδεολογικές και γεωπολιτισμικές ταυτίσεις. Η συρρίκνωση της απειλής που προερχόταν από την πρώην ΕΣΣΔ και το κενό ισχύος που δημιούργησε η σχετική αποστασιοποίηση των ΗΠΑ από την ευρύτερη Μέση Ανατολή, επέτρεψαν στην Αγκυρα να χαλαρώσει τους δεσμούς της με τη Δύση, και να επιδιώξει στρατηγική αυτονόμηση. Η εδραιωμένη πεποίθηση, στους κύκλους εθνικής ασφάλειας της Αγκυρας, ότι το διεθνές σύστημα έχει πάψει να είναι δυτικο-κεντρικό και τείνει να μετεξελιχθεί σε μετα-δυτικό, έχει επίσης επαναφέρει την παραδοσιακή πολιτική των ισορροπιών (fence seating).

Εντούτοις, τόσο η αυτονομία όσο και οι ισορροπίες έχουν τα όριά τους. Η Τουρκία παραμένει σε μεγάλο βαθμό εξαρτημένη από τη Δύση, οικονομικά, τεχνολογικά και

Η Τουρκία δεν υπήρξε ποτέ αληθινό κομμάτι της Δύσης, ούτε καν γεωπολιτικά, με εξαίρεση τον Ψυχρό Πόλεμο.

Η Τουρκία παραμένει σε μεγάλο βαθμό εξαρτημένη από τη Δύση, οικονομικά, τεχνολογικά και πολιτικά, ενώ τα όρια στη στρατηγική αυτονομία της τα θέτει η συμμετοχή της στην Ατλαντική Συμμαχία.

Όσο λοιπόν η Τουρκία δεν παραβιάζει την κόκκινη γραμμή «του πρώτου πλήγματος», μπορεί αενάως να προάγει τον αναθεωρητισμό της, χωρίς σημαντικές γι' αυτήν επιπτώσεις.

πολιτικά, ενώ τα όρια στη στρατηγική αυτονομία της τα θέτει η συμμετοχή της στην Ατλαντική Συμμαχία. Η στρατηγική αντίφαση για την Άγκυρα είναι ότι δεν μπορεί να κατακτήσει πλήρη στρατηγική αυτονομία όσο παραμένει μέλος της Συμμαχίας και επί του παρόντος δεν έχει κανένα συμφέρον να αποχωρήσει από αυτή! Το NATO όχι μόνο της είναι απαραίτητο γιατί έτσι ασκεί εκβιαστική επιρροή στη λήψη αποφάσεων αλλά και γιατί έξω από αυτό, θα βρισκόταν σε μια κατάσταση οιονεί αντιπαράθεσης μαζί του. Σε μια τέτοια περίπτωση, ο αναθεωρητισμός της σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο θα αντιμετωπιζόταν από τη Συμμαχία ως απειλή αντίστοιχη με τη ρωσική. Η στρατηγική αυτή αντίφαση θέτει και τα όρια στην επιθετικότητα της Άγκυρας προς τη χώρα μας, δεδομένου ότι τυπικά είμαστε «σύμμαχοι». Για να την υπερβεί, εφαρμόζει όταν μπορεί καταναγκαστική διπλωματία για να πετύχει τους στόχους της μέσω πίεσης είτε προκαλώντας την Ελλάδα να κάνει το λάθος και να χρησιμοποιήσει, αυτή πρώτη, βία. Αυτή η πολιτική της Τουρκίας κορυφώθηκε μεταξύ 2019-2022. Πλέον, μετά τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία, τα περιθώρια για να εφαρμόσει αυτή την καταναγκαστική της πολιτική, χωρίς να έχουν εξαλειφθεί, έχουν σαφώς συρρικνωθεί. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι δεν συνεχίζει, εκμεταλλευόμενη τη γεωπολιτική θέση της, να διεκδικεί την ανοχή της Δύσης, και ιδιαίτερα των ΗΠΑ. Ο στόχος της είναι να μπορεί να κινείται στα όρια ή και πέρα από αυτά, σε μια γκρίζα περιοχή εκτός διεθνούς δικαίου. Συνιστά τουλάχιστον θράσος να εγκαλείται η Ελλάδα για «παραβίαση της Συνθήκης της Λωζάννης» ώστε να παρουσιάζεται η τουρκική επιθετικότητα ως «άμυνα» και αποφυγή δημιουργίας τετελεσμένων από πλευράς μας.

Είναι χαρακτηριστικό ότι ακόμη και μετριοπαθείς Τούρκοι αποδίδουν την υπογραφή του παράνομου τουρκολιβικού συμφώνου και την ανάπτυξη του ιδεολογήματος της «Γαλάζιας Πατρίδας» σε αντίδραση στην προσπάθεια αποκλεισμού της χώρας τους από Ελλάδα και Κύπρο, με τα τριμερή σχήματα με Ισραήλ και Αίγυπτο.

Αντίστοιχα αντιφατική είναι και η στάση της Δύσης απέναντι στην Τουρκία. Θεωρείται μια χώρα τόσο αφόρητη όσο και απαραίτητη. Στο πλαίσιο όμως των δυτικών συμφερόντων, ζωτικής σημασίας είναι μόνο η αποφυγή μιας ενδονατοϊκής σύγκρουσης και όχι η επίλυση των διαφορών μας. Το τελευταίο είναι επιθυμητό όχι όμως απαραίτητο, όσο η κατάσταση παραμένει διαχειρίσιμη με την ένταση εντός κάποιων ορίων. Η ανάσχεση λοιπόν των δυτικών μας συμμάχων προς την Τουρκία αφορά πρωτίστως την αποφυγή της σύγκρουσης.

Η διάσταση έναντι της Ελλάδας

Όσο λοιπόν η Τουρκία δεν παραβιάζει την κόκκινη γραμμή «του πρώτου πλήγματος», μπορεί αενάως να προάγει τον αναθεωρητισμό της, χωρίς σημαντικές γι' αυτήν επιπτώσεις. Ακόμη και όταν παραβίασε την υφαλοκρηπίδα και ΑΟΖ της Κυπριακής Δημοκρατίας, ενός κράτους-μέλους της Ε.Ε., οι κυρώσεις που της επιβλήθηκαν ήταν χωρίς ουσιαστικό κόστος και άνευ αντικρίσματος.

Η Ελλάδα, από την πλευρά της, ακολουθεί το στρατηγικό μείγμα εσωτερικής (αποτροπή) και εξωτερικής (ανάσχεση μέσω συμμαχιών και συνεργασιών) εξισορρόπησης. Ειδικά σε ό,τι αφορά το δεύτερο, η συμμετοχή μας σε NATO και Ε.Ε. καθώς και οι στρατηγικές συμφωνίες με Γαλλία, ΗΠΑ, όπως και το άνοιγμα προς χώρες με την εμβέλεια της Ινδίας, σε μεγάλο βαθμό μας ενισχύουν, αλλά δεν επιλύουν το θέμα της κατοχύρωσης και άσκησης των κυριαρχικών μας δικαιωμάτων. Οι συμμαχίες μας λειτουργούν εξισορροπητικά έναντι των τουρκικών σχεδιασμών, την ίδια στιγμή όμως μας δεσμεύουν. Δεδομένων των ζωτικών συμφερόντων της Δύσης στην περιοχή, η χρήση βίας ή ακόμα και συγκεκριμένες μονομερείς ενέργειες από πλευράς μας θα οδηγούσαν σε στρατηγική

...συγκεκριμένες μονομερείς ενέργειες από πλευράς μας θα οδηγούσαν σε στρατηγική απομόνωση, απώλεια της «έξωθεν καλής μαρτυρίας» και σε κάποιο βαθμό νομιμοποίηση των τουρκικών αντιδράσεων.

Ο πόλεμος στην Ουκρανία, εξάλλου, κατέδειξε πως όταν η εγχώρια αμυντική βιομηχανία δεν καλύπτει τις επιχειρησιακές ανάγκες, η εξάρτηση από τρίτες χώρες καθίσταται σχεδόν απόλυτη.

Όμως, όσο τα θέματα δεν επιλύονται ασφαλώς με τρόπο βιώσιμο και σύμφωνο με τα εθνικά συμφέροντα, παραμένουμε εγκλωβισμένοι στα 6 ν.μ. Ούτε υφαλοκρηπίδα οριοθετούμε, ούτε κυριαρχικά δικαιώματα μπορούμε να ασκήσουμε, ούτε τα κατοχυρώνουμε.

απομόνωση, απώλεια της «έξωθεν καλής μαρτυρίας» και σε κάποιο βαθμό νομιμοποίηση των τουρκικών αντιδράσεων.

Για τους προαναφερθέντες λόγους, οι δύο χώρες δεν έχουν συγκρουστεί τα τελευταία 100 χρόνια παρότι από το 1955 και μετά υπήρξαν πολλές και σοβαρές κρίσεις μεταξύ τους. Έχουν όμως εγκλωβιστεί σε ένα παιχνίδι έντασης και λογικής μηδενικού αθροίσματος. Η Τουρκία έχει καταφέρει να επιβάλει ένα ιδιότυπο *area denial*, όπου η Ελλάδα δεν μπορεί να ασκήσει ακώλυτα τα κυριαρχικά δικαιώματά της σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο, ενώ αμφισβητούνται συστηματικά ολόενα και περισσότερες πτυχές της κυριαρχίας της. Εμείς από την άλλη, δεν μπορούμε ούτε να συμφωνήσουμε με τους όρους που θέτει η Τουρκία, ούτε να υπερβούμε το αδιέξοδο μέσω μιας σύγκρουσης, εκτός βεβαίως αν χρειαστεί να υπερασπιστούμε την εδαφική μας ακεραιότητα. Ποιες λοιπόν είναι οι επιλογές;

Οι απόψεις στο μικροσκόπιο

Και εδώ ερχόμαστε στο δεύτερο σημείο. Γενικά, απουσιάζουν ολοκληρωμένες εναλλακτικές προτάσεις που θα βελτιώναν εν τοις πράγμασι τη θέση μας σε σχέση με τη γείτονα. Οι εξοπλισμοί λειτουργούν αποτρεπτικά και οπωσδήποτε μας ενισχύουν διαπραγματευτικά, αλλά δεν παράγουν λύσεις. Όσο δεν συνδυάζονται με την ανάπτυξη της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας (δαπανήσαμε από το 1974 έως το 2010, 218 δισ. ευρώ για την προμήθεια όπλων) λειτουργούν μεν για τον περιορισμένο χρόνο ζωής των συστημάτων, ωστόσο, εις βάρος της άλλης σημαντικής παραμέτρου της ισχύος που είναι η οικονομία και χωρίς μάλιστα το όφελος της υιοθέτησης ενός μοντέλου σταδιακού περιορισμού της τεχνολογικής/αμυντικής εξάρτησής μας. Ο πόλεμος στην Ουκρανία, εξάλλου, κατέδειξε πως όταν η εγχώρια αμυντική βιομηχανία δεν καλύπτει τις επιχειρησιακές ανάγκες, η εξάρτηση από τρίτες χώρες καθίσταται σχεδόν απόλυτη.

Κοινή συνισταμένη αρκετών εκ των εναλλακτικών «προτάσεων» είναι εισηγήσεις που αναπαράγουν την ακινησία, χωρίς ρεαλιστικό στρατηγικό στόχο, με πρόσχημα την τουρκική αδιαλλαξία. Όμως, όσο τα θέματα δεν επιλύονται (περιμένοντας τον Γκοντό), ασφαλώς με τρόπο βιώσιμο και σύμφωνο με τα εθνικά συμφέροντα, παραμένουμε εγκλωβισμένοι στα 6 ν.μ. Ούτε υφαλοκρηπίδα οριοθετούμε, ούτε κυριαρχικά δικαιώματα μπορούμε να ασκήσουμε, ούτε τα κατοχυρώνουμε. Πέραν όσων αναφέραμε στο προηγούμενο άρθρο μας, η ακινησία διευκολύνει την άλλη πλευρά να συντηρεί μια κατάσταση αμφισβητούμενης κυριαρχίας στις περιοχές ζωτικών συμφερόντων μας. Και αν κατηγορούμαστε εμείς για ουτοπικές προσδοκίες, η προσμονή πως κάποια στιγμή στο μέλλον τα πράγματα θα αλλάξουν, η Τουρκία θα αλλάξει και τα προβλήματα θα λυθούν με ένα μαγικό τρόπο, τι είναι;

Και κάτι ακόμη. Ορισμένοι θεωρούν ότι ο πιο εύκολος τρόπος και μάλιστα άμεσης προβολής τους και δημοφιλίας είναι η υιοθέτηση της λεγόμενης «σκληρής» γραμμής στα εθνικά θέματα. Η δε συνεισφορά τους στη δημόσια συζήτηση, πέρα από την καταγγελία και τη δαιμονοποίηση της αντίθετης άποψης, συνίσταται στην προβολή προτάσεων που εν αγνοία τους (ή, χειρότερα, εν γνώσει τους) είναι είτε ουτοπικές είτε επικίνδυνα βλαπτικές για την πατρίδα μας. Το πρόβλημα δεν είναι κατά πόσο φουσκώνουν τα μυαλά και ικανοποιούν την κοινή γνώμη με κοινοτοπίες και μαξιμαλισμούς, αλλά ότι δημιουργούν ψευδαισθήσεις και καλλιεργούν την πεποίθηση ότι η λύση είναι απλή και αυτό που απουσιάζει είναι η αποφασιστικότητα και η τόλμη. Ωστόσο, αν υπήρχαν απλές λύσεις εδώ και 50 χρόνια θα τις είχε βρει κάποιος. Δεν είναι πως δεν τις σκέφτηκε κανείς, είναι πως κάποιες ιδέες που έχουν επικρατήσει στον δημόσιο διάλογο δεν εφαρμόζονται

...η παρούσα κατάσταση είναι αδιέξοδη, δεν μας συμφέρει, δεν διασφαλίζει τα δικαιώματά μας και το μέλλον δεν προδιαγράφεται καλύτερο από το παρόν. Γιατί όσο η παρούσα κατάσταση διατηρείται, η Τουρκία όχι μόνο δεν χάνει τίποτε, αλλά εκμεταλλεύεται κιόλας το άναρχο διεθνές περιβάλλον και τη μεταβολή των μεγεθών για να επιβάλει μια ασφυκτική συνθήκη αυξανόμενων διεκδικήσεων από τη μία, διάβρωσης της κυριαρχίας μας και σφετερισμού των κυριαρχικών δικαιωμάτων μας από την άλλη.

ή δεν επιλύουν το πρόβλημα. Στα περισσότερα σενάρια, έπειτα από σοβαρή κρίση ή και σύγκρουση, η πιθανότερη κατάληξη είναι να οδηγηθούμε εκόντες άκοντες στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων. Όσοι προκρίνουν ενέργειες αμφίβολης διεθνούς νομιμότητας ή χωρίς ευρεία διεθνή υποστήριξη προδιαγράφουν –χωρίς να το συνειδητοποιούν– μια γραμμή δράσεων και αντιδράσεων που στο τέλος της βρίσκεται το τραπέζι των διαπραγματεύσεων (το οποίο αναθεματίζουν) αλλά με πολύ χειρότερους όρους. Επιπροσθέτως, οι κινήσεις μας θα πρέπει να μπορούν να υποστηριχθούν επιχειρησιακά για να μη δώσουν τη δυνατότητα στην Τουρκία να τις αναιρέσει. Υπενθυμίζουμε πως τις δύο φορές που στρατιωτικοποιήθηκε η κρίση, το 1987 και το 1996, καταλήξαμε τη μεν πρώτη στο Νταβός (και στην επαναβεβαίωση του Πρακτικού της Βέρνης '76), τη δε δεύτερη στη δήλωση της Μαδρίτης '97. Από την άλλη, υπάρχουν ενέργειες, όπως η σταδιακή επέκταση των χωρικών μας υδάτων έως τα 12 ν.μ. ακόμη και διαφοροποιούμενου εύρους σε διάφορα σημεία της επικράτειας, που αν είχαν γίνει στον σωστό χρόνο θα είχαν ήδη επεκτείνει την κυριαρχία μας, ενισχύοντας τη διαπραγματευτική θέση μας.

Θα μπορούσαμε να αναφέρουμε πλειάδα λόγων γιατί να αποφύγουμε τον διάλογο και τη διαπραγμάτευση με την Άγκυρα. Γνωρίζουμε καλά την Τουρκία, τη νοοτροπία της, τον αναθεωρητισμό της και την παραβατικότητά της, την οποία έχουμε αναδείξει με επιχειρήματα σε διάφορα fora, κυρίως στο εξωτερικό. Έπειτα, όμως, από πολλή μελέτη, σκέψη, διεθνείς επαφές, διασκέψεις και τις εμπειρίες που έχουμε αποκομίσει, καταλήξαμε πως η παρούσα κατάσταση είναι αδιέξοδη, δεν μας συμφέρει, δεν διασφαλίζει τα δικαιώματά μας και το μέλλον δεν προδιαγράφεται καλύτερο από το παρόν. Γιατί είναι πεποίθησή μας ότι όσο η παρούσα κατάσταση διατηρείται, η Τουρκία όχι μόνο δεν χάνει τίποτε, αλλά εκμεταλλεύεται κιόλας το άναρχο διεθνές περιβάλλον και τη μεταβολή των μεγεθών για να επιβάλει μια ασφυκτική συνθήκη αυξανόμενων διεκδικήσεων από τη μία, διάβρωσης της κυριαρχίας μας και σφετερισμού των κυριαρχικών δικαιωμάτων μας από την άλλη. Και αυτή η κατάσταση δεν αφορά και δεν ενδιαφέρει τελικά κανέναν τρίτο. Και κανένας τρίτος δεν θα κάνει το παραμικρό για να την αλλάξει. Αυτό είναι δικό μας εθνικό συμφέρον και στρατηγικό καθήκον.